

Het Zoniënwoud

GROENE
RUIMTEN

LEEFMILIEU BRUSSEL
BIM - BRUSSELS INSTITUUT VOOR MILIEUBEHEER

Het Zoniënwoud: een groene schat om te koesteren!

Het Zoniënwoud is niet alleen een patrimonium van onschatbare waarde voor het Brussels Gewest, maar tegelijk een groot geluk voor de inwoners. Deze enorme "groene long" op minder dan 10 km van het stadscentrum, strekt zich uit over meer dan 10% van het gewestelijk grondgebied.

Het woud staat in voor tal van functies, die essentieel zijn voor onze gezondheid, ons welzijn en onze levenskwaliteit. Zo vervult het een sociale functie (als landschap, voor recreatie en educatie), een ecologische functie (biodiversiteit, luchtzuivering, koolstofopslag) en in mindere mate een economische functie (tewerkstelling, houtproductie).

Het woud is van iedereen. Heel wat mensen, soms met uiteenlopende belangen en verwachtingen, maken er gebruik van.

Deze brochure richt zich tot alle gebruikers. Brusselaars, maar ook onze Vlaamse en Waalse burens en de toeristen op doorreis in onze hoofdstad. Het doel?

Het Zoniënwoud in zijn vele aspecten helpen ontdekken en waarderen. De geschiedenis, de landschappen, de geologie, de fauna en flora... het staat allemaal

beschreven, evenals de verschillende aangewende middelen voor bosbeheer: beheerplan, reglementen, recreatieve voorzieningen, Natura 2000 sites, beschermde sites, bosbouwkundige ingrepen...

Het vrijwaren van het Zoniënwoud op lange termijn vergt een grondige kennis van de functies die het uitoefent, zijn waarde, zijn kwetsbaarheid en de druk waaraan het moet weerstaan. Op dat gebied moeten wij allemaal onze verantwoordelijkheid nemen! Om ons woud te behouden moet ieder van ons namelijk een respectvolle en duurzame attitude aannemen.

Laat ons volop genieten van het woud en de volgende generaties dezelfde kans bieden!

Ik hoop dat deze brochure zal bijdragen tot uw kennis van – en liefde voor ons prachtige Zoniënwoud.

Ik wens u veel leesgenot!

Evelyn HUYTEBROECK
Brusselse Minister van Milieu

- Wandelroute
- Verkortingsroute
- Boswachterswoning
- Picknickplaats
- Parking
- Speelplaats
- Kapel
- Bron
- Vijver
- Beek
- Voetpad
- Fietspad
- Ruiterpad
- Weg

Wegaanduiding van de wandelroute

Inhoud

Introductie 2

Beheerplan 4

Geschiedenis 6

De kathedraalbouwers

Geologie-bodemkunde 8

Bodem, ondergrond en reliëf: oude en zeer actuele verhalen

Landschappen 10

Gezichten en landschappen

Het woud is meer dan louter woud

Fauna 14

Hoe gaat het met de fauna in het Zoniënwoud?

Flora 18

Wanneer het woud ons in de bloemetjes zet

Bosbow 22

Nieuwe prioriteiten voor het woud

Recreatie

**Van een woud voor prinsen
tot een woud voor iedereen** 28

Sites 30

Verdronken kinderen

Het Rood klooster

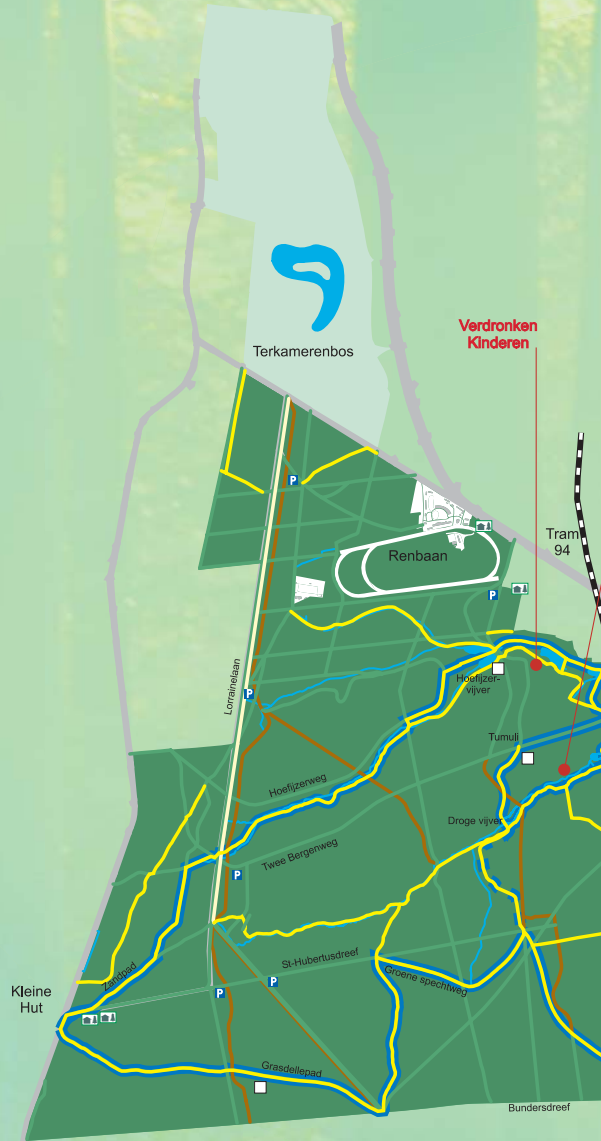
De Vuylbeek

Dry borren

Regels en beroepen 38

Regels in het woud

Inlichtingen 40

Het woud, een wereld in beweging.

© BMW / Nizette

Het Zoniënwood is veruit de belangrijkste groene ruimte van het Brusselse Gewest, en dat niet alleen om wat de oppervlakte betreft. Het is een oud woud met een rijke geschiedenis, het vormt een uniek landschap in Europa, het heeft een uitzonderlijk ecosysteem en omvat een verbazingwekkend rijke fauna en flora voor een stedelijk bos. Maar zoals het wordt aangeboden aan de stad, met zijn miljoen inwoners en zijn 250.000 pendelaars, zo lijdt deze groene long onder het veelvuldig en intensief bezoek, waardoor zijn natuurlijk evenwicht dreigt te worden verstoord.

© BMW / Nizette

Het Zoniënwood vervult tot vandaag de drie traditionele functies van een woud: ecologisch, sociaal en economisch. De ecologische, recreatieve en landschapsaspecten winnen echter aan belang : zij vormen duidelijk de toekomst van dit woud en maken de prioriteiten uit van zijn beheerders.

© BMW / M. Gryseels

Deze ontwikkeling moet van nabij worden omkaderd, wil men de toekomst en de bescherming van het woud veilig stellen. Het is ook een ontwikkeling die niet kan voorbijgaan aan de principes van het "duurzaam beheer", waarbij economische, sociale en milieuaspecten van het woud harmonieus worden samengevoegd.

Dat is ook het doel van het recent goedgekeurd beheerplan van het woud. Het heeft een duurtijd van 24 jaar en zorgde er reeds voor dat het bos een FSC-label (Forest Stewardship Council) ontving. Dit plan houdt uitdrukkelijk rekening met de wensen van het publiek, zoals die werden geformuleerd naar aanleiding van een raadpleging in het jaar 2000.

Het is tevens het onderwerp van deze brochure, die u uitnodigt op een wandeling doorheen het Zoniënwood en u alle huidige en toekomstige aspecten van het woud wil laten ontdekken.

Enkele gegevens

Alles samen strekt het Zoniënwood zich uit over 4.383 ha, gespreid over het grondgebied van de drie Gewesten: 56% wordt beheerd door het Vlaamse Gewest, 6% door het Waalse Gewest en 38% door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (1.657 ha). Deze 1.657 ha vertegenwoordigen 60% van de voor het publiek toegankelijke groene ruimten in Brussel.

Gelukkig werken de drie Gewesten samen om gelijkaardige wettelijke inspanningen te leveren om de natuur te beschermen en het biologisch patrimonium te ontwikkelen. Alle drie liggen ze aan de basis van de Europese erkenning van het woud als Natura 2000 gebied (zie pag. 13).

Opgelet: kwetsbaar!

Doorheen de geschiedenis betaalde het woud een zware prijs voor de maatschappelijke ontwikkelingen.

De oppervlakte die het bekleedde ten tijde van de Galliërs werd herleid tot een fractie. Sinds december 1959 wordt het Zoniënwood beschermd door een Besluit tot "Rangschikking als landschap",

dat elke verdere inkrimping van de oppervlakte verbiedt. Maar de bedreigingen blijven. Ze zijn misschien minder zichtbaar, maar des te verraderlijker. Sommige boswegen zijn omgevormd tot ware snelwegen; het water raakt vervuild met toxische stoffen die de bodem en de vijvers vergiftigen; er is de geluidsoverlast en de zware tol aan dode dieren ten gevolge van het verkeer; de lucht wordt vervuild door de industrie, de woongebieden en – opnieuw – het verkeer; villa's rijzen op aan de rand van het woud, afval wordt illegaal gestort aan de bosrand...

Het woud lijdt ook onder de druk van diegenen die het bos wel degelijk waarderen en gebruiken... maar de gevolgen van hun daden onvoldoende inschatten: zo wordt de bodem verdicht door wandelaars en fietsers die niet op de paden blijven, wordt de fauna verstoord door loslopende of slecht opgeleide honden...

Het is de taak van de boswachter iedereen ervan bewust te maken wat de bedreigingen zijn van dit kwetsbare milieu, dat iedereen zo graag wil behouden zien.

Een beheerplan, maar waarvoor eigenlijk?

Om een dermate uitgestrekt woud met zoveel functies en bedreigingen als het Zoniënwoud te beheren, is een duidelijke toekomstvisie nodig.

In april 2003 keurde de Regering van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een Beheerplan goed, dat werd voorbereid vanaf 1999 en in 2000 aan een openbaar onderzoek was onderworpen.

Dit plan omvat heel wat maatregelen met zowel ecologische, sociale, landschappelijke als in mindere mate ook economische doelstellingen.

Het zorgt ervoor dat het uitzicht als “beukenkathedraal” over een aanzienlijke oppervlakte wordt gevrijwaard maar schenkt ook bijzondere aandacht aan het behoud van de biodiversiteit. Daarnaast voorziet het in een uitbreiding van de oppervlakte van de bestaande beschermde zones en in de stapsgewijze vervanging van verouderende beuken door jongere exemplaren. Verder heeft het plan geleid tot het verkrijgen van het FSC-label dankzij een duurzaam beheer en zet het aan tot meer dialoog en inspraak teneinde de “gebruikers” zoveel mogelijk te betrekken bij het bosbeheer.

Dit is slechts een greep uit de belangrijkste onderwerpen, waarvan het aantal en de verscheidenheid, de diversiteit en de uitdagingen van het woud weerspiegelen.

De brochure nodigt u uit om zelf op zoek te gaan naar dit complex, maar zo verrijkend geheel.

Door het woud beter te begrijpen, zal u het ook (nog) meer gaan waarderen.

De krachtlijnen van het nieuwe beheer

- de biodiversiteit in het woud bevorderen
- bepaalde specifieke milieus beschermen of herstellen
- de beukenkathedraal gedeeltelijk behouden
- een diversiteit van landschappen van hoge kwaliteit verzekeren
- het historisch en cultureel erfgoed valoriseren
- het woud proper houden
- een goed onthaal voor het publiek verzekeren (toegang, leefbaarheid, veiligheid)
- tegemoet komen aan de vele wensen van het publiek inzake recreatie en ervoor zorgen dat de verschillende ontspanningsvormen naast elkaar kunnen bestaan
- elke activiteit met een mogelijke schadelijke impact op de bodem beperken
- het publiek informeren over, en sensibiliseren voor de natuur en duurzaam beheer
- het water beschermen (grond- en oppervlaktewater)
- naar een natuurlijke regeneratie van de bomen streven

Een duurzaam beheer - met inspraak - van het Zoniënwood

Een eerste oefening rond een inspraakplatform bracht beheerders en gebruikers (natuurliefhebbers, fietsers, ruiters, scouts, wandelaars...) samen. Dit project liep 3 jaar en werd gefinancierd door het BIM in het kader van haar beheerplan. WWF-België, de Koning Boudewijnstichting en de Stichting voor de Toekomstige Generaties verleenden hun medewerking.

Wenst u het Zoniënwood grondiger te leren kennen, dan kan u, naast het raadplegen van de talloze boeken die over dit onderwerp werden gepubliceerd, surfen naar de website die op initiatief van de Koning Boudewijnstichting werd gecreëerd: www.zonienwood.be en naar de website van het platform: www.signes-zonien.net.

Het Informatiecentrum van het Zoniënwood - ICZO

Vijftien jaar lang baatte dit Informatiecentrum een museum uit in de gebouwen van het Kunstencentrum Rood Klooster. Omwille van de moeilijke toegankelijkheid en de vereisten voor een meer dynamische aanpak van musea, heeft het voorlopig zijn deuren gesloten. Na de restauratie van de volledige site van het Rood Klooster, zullen de informatie- en onthaalactiviteiten worden ondergebracht in de gerenoveerde Portierswoning. Intussen blijft het Informatiecentrum wel zijn wetenschappelijke activiteiten verder zetten.

De ree is het grootste zoogdier in het Zoniënwood.

© BIM / Nizette

De kathedraalbouwers

Het ontstaan

Stel u het Zoniënwoud voor zonder bomen. Algen, korstmossen en heidestruiken zover het oog reikt. Zo zag de "Zoniëntoendra" er 10.000 jaar geleden uit, aan het einde van de laatste ijstijd.

De prehistorische mens, die van de jacht en wilde vruchten leefde, was slechts sporadisch aanwezig in deze streek. In elk geval te weinig om een impact van enige betekenis te hebben. Onder invloed van de klimaatwijzigingen veranderde de toendra, door de eeuwen heen, in een woud.

Rond het jaar 2000 voor Christus werd het klimaat zachter, vergelijkbaar met ons huidige klimaat. De eerste beuken verschenen en ook de mens begon in te grijpen in het uitzicht van het woud. Veel sneller dan het klimaat dat ooit deed...

Een bladzijde geschiedenis

In de periode dat de Kelten de eerste sedentaire bewoners waren, vanaf het ijzertijdperk tot de heerschappij van Karel de Grote, over de Gallo-Romeinse periode, zorgde het Zoniënwoud voor brandhout en hout voor de bouw van huizen en schepen, was het het decor van indrukwekkende jachttaferelen of diende het als schuilplaats voor soldaten die strijd leverden in onze contreien. Als bevoorrecht jachtgebied van de Hertogen van Brabant bleef het behouden als bos, werd het niet verder ontgonnen of als landbouwgebied gebruikt. Maar verder bleef het woud niets bespaard.

Opkomende dorpen en religieuze gemeenschappen knaagden aan de rand van het woud. In de turbulente 18de eeuw werd het woud geplunderd door de bevolking. De landheren, die in geldnood verkeerden, kapten massa's bomen. En zo werd, door de eeuwen heen, het woud beetje bij beetje kleiner...

Het huidige landschap

De huidige samenstelling van het woud met loofbomen vindt haar oorsprong in de Oostenrijkse tijd (1714-1795). Joachim Zinner, een jonge Oostenrijkse landschapsarchitect, wil kwaliteitshout produceren en laat massaal beuken aanplanten over grote oppervlakten. Die vormen tot vandaag de majestueuze beukenkathedraal.

In het Zoniënwoud zijn beuken van meer dan 200 jaar oud geen uitzondering. Deze dateren nog van de eerste aanplantingen.

Van de onafhankelijkheid tot vandaag

Wanneer in 1830 de Belgische omwenteling plaatsvindt, verkoopt de Generale Maatschappij, die het woud als dotatie had gekregen van Willem van Oranje, om politieke redenen bijna 60% van haar bezittingen. Deze gronden worden ontgonnen, de resterende 4.400 ha kennen we vandaag als het Zoniënwoud. Leopold I verwerft het in 1843 en vertrouwt het beheer toe aan het Bestuur voor Waters en Bossen. De jacht in het Zoniënwoud wordt opgeschort vanaf 1974. Vanaf 1991 wordt de jacht trouwens geheel verboden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

In 1984, na de federalisering van de Belgische Staat, wordt het Zoniënwoud verdeeld onder de drie Gewesten. Voortaan gelden er drie wetgevingen en drie verschillende beheervormen.

De sporen van de geschiedenis

In het Zoniënwood werden zeer oude voorwerpen aangetroffen: bijlen, pijlpunten, schraapijzers, slagpennen...

De overblijfselen van een versterkt kamp uit het neolithicum (4.000 v.Chr.) zijn nog zichtbaar in Bosvoorde, langs de Twee Bergenweg.

Op het kruispunt van de Twee Bergen- en de Tumuliweg ziet men twee kleine heuveltjes. Dit zijn mogelijk grafheuvels uit de Romeinse of pre-Romeinse tijd.

Sommige sites, zoals het Rood Klooster dat uit de 14de eeuw stamt, getuigen van de grote activiteit in deze periode.

Heel wat gekroonde hoofden bezochten het Zoniënwood. Zo bijvoorbeeld Karel V in de 15de eeuw, die onder meer de priorij van Groenendaal met een bezoek vereerde.

Langs het Grasdellepad staat een gedenkteken in de vorm van een "cromlech". Het is opgebouwd uit 11 kleine menhirs en werd in 1920 opgericht ter nagedachtenis van de 11 gesneuvelde boswachters uit WO I.

Iets verderop, waar het met gras begroeide deel van de Grasdelle begint, staat, omringd door 10 linden, een steen met de vermelding 1830-1930, ter herdenking van het eeuwfeest van onze onafhankelijkheid

De beukenkathedraal.

© BM / Nizette

Informatie op strategische plaatsen.

© BM / M. Gysels

Rood Klooster.

Het gedenkteken voor de boswachters.

© BM / M. Gysels

Bodem, ondergrond en reliëf

Oude en zeer actuele verhalen

Men kan vele millennia ongehinderd overleven, om vervolgens in amper enkele jaren tijd in zijn bestaan te worden bedreigd...

Zo verging het ook de bodems van het Zoniënwoud, één van de weinige Belgische plaatsen waar zij hun oorspronkelijke staat behielden tot... de mens begon in te grijpen. De "Zoniënbodem" vormde zich reeds meer dan 10.000 jaar geleden, tijdens de laatste ijstijd. Maar het verdichten en eroderen door wandelaars en fietsers (die de bospaden verlaten) of de houtwinning met zware machines, hebben de bodem sterk aangetast.

De ondergrond

De basis voor de ondergrond van het Zoniënwoud wordt gevormd door een zeer oude rotsachtige onderlaag uit het primair tijdperk (400 miljoen jaar oud). De ondergrond zelf bestaat uit zandlagen bovenop kleilagen.

Vroeger, toen het klimaat nog beduidend vochtiger was, zorgde het overvloedige water voor de erosie van de bodem en het ontstaan van valleien, die vandaag droog staan maar het reliëf vorm geven.

Het insijpelende water wordt tegengehouden door de diepe kleilaag en is nog altijd in grote hoeveelheden aanwezig. Aan de voet van sommige hellingen, waar een kleilaag aan de oppervlakte komt, ontstaan er bronnen.

De bodem

De "Zoniënbodems" zijn leembodems. De leem werd gedurende de laatste ijstijd aangevoerd door de wind. Deze laag - van 3 à 4 tot 10 à 15 meter dikte - bedekt de onderliggende afzettingen uit het tertiair. Hier en daar (op sommige steile glooiingen of op de top van sommige heuvels) werd de leemlaag geheel weggespoeld, zodat de afzettingen uit het tertiair aan de oppervlakte komen.

De zure leemgrond is gunstig voor een brede waaier van bossoorten maar doordat er zich hieronder op geringe diepte een hardere laag uit de ijstijd bevindt kunnen, vooral op de plateaus, de wortels van de bomen in het Zoniënwoud niet diep wortelen waardoor ze erg kwetsbaar zijn bij stormweer.

Door de hoge zuurtegraad van de bodem is er slechts een beperkte ontwikkeling van de pedofauna. Deze kleine "composterende" organismen zijn noodzakelijk voor de regeneratie en de bodemstructuur en het is mede door dit tekort aan pedofauna dat het woud bijzonder gevoelig is voor bodemverdichting en erosie, veroorzaakt door te veel betreding.

Het reliëf

Het woud is gelegen op een plateau, op een hoogte van gemiddeld 120 meter boven de zeespiegel. Het huidige reliëf vormde zich tijdens de interglacialen van het quartair, in periodes wanneer er heel veel neerslag viel. Het bleef intact, beschermd tegen erosie door de bosbegroeiing, dit in tegenstelling tot de rest van de leemstreek, waar het reliëf werd "weggevlakt" door de landbouw en andere menselijke activiteit.

Vandaag zorgt de afvoer van het water van de wegen voor grote problemen. Dit is vooral het geval langs de kleine, droge valleien, waar geen water zou mogen stromen. Dit zorgt voor erosie, de afzetting van sedimenten, vervuiling en verstoring van het evenwicht dat gedurende duizenden jaren werd opgebouwd en behouden.

Op de hellingen zorgen wandelaars en fietsers eveneens voor heel wat erosie. Want eenmaal de mossen en de kruidlaag vernietigd en de strooisellaag verwijderd zijn, schuurt de erosie de bodem letterlijk weg, de wortels worden blootgelegd en het oorspronkelijke reliëf wordt aangetast.

© Soleil Rouge / X. Claes

© BIM / S. Vanwijnsberghe

Wandelpad GR 126

De grote doorsteek

Geen ronde, maar een rechte lijn die van noord naar zuid loopt en die deel uitmaakt van de Europese 'Grote routes' (GR'). Deze doorsteek begint aan het metrostation Hermann-Debroux, loopt via de parken langs de Woluwe naar het Zoniënwoud en eindigt (althans wat onze route betreft) in het schitterende kasteelpark van Solvay in Terhulpen.

- Het eigenlijke Woud begint in werkelijkheid aan het station van Bosvoorde, een alternatief vertrekpunt.
- De uniforme GR-bakens zijn herkenbaar aan hun witte en rode lijn op bomen, palen, enz.

Referenties:

- Topogids GR 126
- NGI-kaart van het Zoniënwoud

Wandeling De grote omloop van het woud

Deze wandeling werd uitgestippeld door onze boswachters en biedt u de kans om het Zoniënwoud in al zijn facetten te ontdekken: de lange en sierlijke dreven, de ingesloten dalletjes, de oude hoogstammen.

© BIM / Nizette

De bakens in het woud zijn geel en blauw gemerkt. Er zijn twee kortere trajecten mogelijk.

Gezichten en landschappen

Met zijn bijna 5.000 ha heeft het Zoniënwood wel duizend gezichten. Stuk voor stuk landschappen om te ontdekken tijdens wandelingen, bevoorrechte habitats van bepaalde planten of dieren... een schat aan natuurpracht die dringend moet worden beschermd.

Een monument van meer dan 200 jaar oud

De huidige samenstelling van het woud met overwegend beuken gaat terug tot de Oostenrijkse overheersing (1714-1795). Joachim Zinner, een Oostenrijkse landschapsarchitect, werd aangesteld om het gehavende woud te restaureren en kwaliteitshout te laten produceren. Hij begon massaal beuken aan te planten en lag zo aan de basis van een unieke "beukenkathedraal" in Europa.

Maar ondertussen is de roeping van het woud gewijzigd. De loutere bosexploitatie werd teruggeschroefd, in de plaats kwam een beheer dat meer gericht is op landschapsbehoud, biodiversiteit en vrijetijdsbesteding.

Het ritme van kappen en aanplanten vertraagde en de hoogstammen verouderden. Heel wat beuken zijn trouwens meer dan twee eeuwen oud.

Dit landschap is sinds 1959 een officieel erkend landschap, dus het behoud ervan is verzekerd. Ondertussen dringt een verjonging zich evenwel op. Het is de prioriteit van de boswachters de verouderde bomen stap voor stap te vervangen door jongere exemplaren, waarbij wel voldoende oudere bomen moeten bewaard blijven om het majestueuze aspect van het beukenbos te behouden.

Het beheerplan voorziet dat in de praktijk de helft van het woud onaangeroerd zal blijven om de beukenkathedraal te

vrijwaren, terwijl de andere helft stilaan plaats zal maken voor een meer natuurlijk gemengd bos, met een meer gevarieerde samenstelling. Jaarlijks worden 15 ha "verjongd", gespreid over 9 ha beukenkathedraal en 6 ha gemengd hoogstambos. Het beheerplan omspannt 24 jaar, dus alles samen zullen 350 ha opnieuw worden aangeplant.

Bosranden

De bosranden vormen gewoonlijk de meest gevarieerde bosomgeving, want veel soorten zijn afhankelijk van een samengaan en een geleidelijke overgang tussen bos en een meer open omgeving.

In het Zoniënwood zijn de bosranden evenwel vrij arm door de vrij plotse breuk tussen het woud en de omliggende stadsomgeving, die weinig overlevingskansen biedt voor de fauna en flora.

Ook de binnenste bosranden (tussen diverse bosomgevingen of boomsoorten) zijn weinig talrijk en vrij bruusk.

Het bosbeheer besteedt onafgebroken aandacht aan het verhogen van de biodiversiteit van de binnenste en buitenste bosranden.

De dreven

Deze majestueuze lanen, afgezoomd met bomen waarvan sommige nog getuigen van het verleden als jachtgebied, bepalen ontegensprekelijk mee de landschappelijke aantrekkingskracht. Ze zullen worden gerestaureerd en behouden, maar er worden geen nieuwe dreven meer aangelegd, dit om te vermijden dat het Zoniënwood meer op een bospark dan op een echt woud zou gaan lijken.

Opmerkelijke bomen

Het Zoniënwood bevat tal van opmerkelijke bomen, herkenningpunten in het landschap, sporen uit het verleden, pleisterplaatsen voor nieuwsgierige wandelaars. Aangezien veel van de opmerkelijke bomen nog niet geïnventariseerd zijn, worden ze momenteel in kaart gebracht.

© BIM / S. Vanwijnsberghe

De knoestige haagbeuk

© BIM / S. Vanwijnsberghe

De gewone Acacia
met tal van knoesten.

De Cosyn Eik

In het natuurreservaat van het Rood Klooster staat deze opmerkelijk rechte eik, die in 1996 werd opgedragen aan Paul Cosyn, de voormalige secretaris-generaal van de Liga van de Vrienden van het Zoniënwood.

© IBGE / M. Gryseels

© M. Nagels

Beuk
met een knoest
aan de wortel.

© M. Nagels

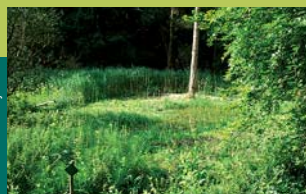
Beuk
met getorste vezels.

Beschermen is goed, ontwikkelen is beter

Het tot op heden gevoerde beleid inzake natuurbehoud in het Zoniënwood bestond vooral uit het beschermen van bepaalde zeldzame en kwetsbare habitats tegen de invloeden van de mens, en het bevorderen van de biodiversiteit in het algemeen. Waar natuurbehoud vroeger het "onder een stolp plaatsen"

van specifieke omgevingen betekende, vertrekt het huidige natuurbeheer meer vanuit een actieve aanpak. Men gaat over van het "beschermen" tot het "vrijwaren", om uiteindelijk te komen tot het "ontwikkelen" van de natuur en de biodiversiteit, en dit voor het woud als geheel.

Het moeras van de Vuylbeek.

© BIM / M. Gryseels

Lenteflora : anemonen en hyacinten.

© BIM / M. Gryseels

Beschermen is goed, ontwikkelen is beter

Het woud is meer dan louter woud

Het hoogstammig beukenbos¹ van het Zoniënwoud is vanuit biologisch oogpunt vrij arm. De meeste biodiversiteit vindt men in de randgebieden, zoals de bosranden, de vochtige omgevingen, de valleien en de open plekken. De meeste bosdieren hebben complexe ecologische niches, zoals de bosranden en ook minder gesloten bosomgevingen. Zo leeft de ree vooral aan de bosrand, waar zich open ruimten bevinden. Dat geldt eveneens voor de watersnip, vleermuizen, diverse roofvogels en marterachtigen.

Het behoud van interessante biologische omgevingen in de onmiddellijke nabijheid is dus van doorslaggevend belang voor de rijke biodiversiteit van het Zoniënwoud. Het helaas bedreigde **Vorserijsplateau** is daar een goed voorbeeld van.

De **Woluwevallei** is eveneens merkwaardig, alleen al vanwege het feit dat de continuïteit van de rivier er integraal behouden bleef en omdat er alleen bron- of regenwater doorstroomt; het afvalwater maakt gebruik van een parallelle afvoerleiding.

Een essentieel element voor het behoud van een kwalitatieve biodiversiteit in het Zoniënwoud bevindt zich dus buiten de eigenlijke grenzen van het woud.

Voor bijzondere bosomgevingen werd een speciaal statuut en beheer voorzien. Zo werden **natuurreservaten** gecreëerd in de vochtige valleien en op de kalkrijke hellingen. Omdat deze gebieden zich bijna allemaal in druk bezochte zones bevinden, was hun bescherming hoogst noodzakelijk.

Er zijn vijf dergelijke reservaten in het Zoniënwoud: **Rood Klooster, Dry Borren, Vuylbeek, Verdrongen Kinderen** en **Pinnebeek**.

Voor deze zogenaamd “gerichte” natuurreservaten, wordt het volledige beheer afgestemd op het behoud en de ontwikkeling van de biodiversiteit. Dit houdt vaak specifieke beheermaatregelen in, die sterk kunnen afwijken van het normale bosbeheer in het Zoniënwoud.

De bosreservaten beogen het behoud van typische habitats voor het woud in het algemeen, en voor het Zoniënwoud in het bijzonder. Het beheer ervan is vergelijkbaar met wat elders in het woud gebeurt, maar er gaat meer aandacht uit naar de bescherming en het behoud van het uitzicht en het milieu. Het bosreservaat in het Rood Klooster is gewijd aan het behoud van het eikenbos met wilde hyacint.

Er werd tevens een **integraal reservaat** opgericht te **Watermaal-Bosvoorde**. Hier wil men het woud zich vrijuit laten ontwikkelen, zonder menselijke tussenkomst, zoals in een natuurlijk woud. In deze zone is er dus doelbewust geen enkele vorm van beheer.

Het statuut van de **beschermde zones**, die 30% van het woud uitmaken, houdt specifieke beperkingen in: honden moeten aan de leiband, bezoekers mogen de wandelwegen niet verlaten. Zo krijgt de fauna een toevluchtsoord en kan de rust in de heraanplantingszones gevrijwaard worden.

1. In dit deel van het woud zijn alle bomen even oud, en dus even groot. Dit zorgt voor een omgeving die overal gelijk is, dus niet bevorderlijk voor de biodiversiteit

© Vilda / R. Verlinde

*Berchsteins vleermuis
(Vespertilio Bechsteinii).*

© BIM / M. Gysels

De heidestruiken in het onderhout.

© BIM / M. Gysels

Een overstroomd elzenbos.

© BIM / M. Gysels

*Dood hout herbergt
uiteenlopende soorten.*

Natura 2000 en het Zoniënwoud

"Natura 2000" is een samenhangend Europees ecologisch netwerk van beschermde gebieden, opgericht voor het behoud van habitats met een grote ecologische waarde en van zeldzame fauna en flora. Deze gebieden werden aangeduid op basis van twee Europese richtlijnen: de "Vogelrichtlijn" (79/403) en de "Habitatrichtlijn" (92/43). De Vogelrichtlijn beschermt wilde vogelsoorten en hun leefomgeving, nesten en eieren. Daarnaast voorziet de Habitatrichtlijn het behoud van bijzondere habitats en wilde soorten (flora en fauna, behalve vogels) van communautair Europees belang.

In het kader van de Habitatrichtlijn zorgden de aanwezigheid van omvangrijke zones met grote biologische waarde (in het bijzonder de beboste zones) en de ruime aanwezigheid van bepaalde soorten (zoals vleermuizen) ervoor, dat enkele kerngebieden voor de Brusselse natuur (alles samen 2.300 ha) opgenomen werden in het netwerk. Het grootste gedeelte bestaat uit het Zoniënwoud en de omliggende bossen en bosrijke gebieden. Dit was mogelijk door het bestaan van niet minder dan 9 soorten habitats (beukenbos, eikenbos, overstroomde elzenbossen...) die worden beschermd door de richtlijn. De aanwezigheid van bepaalde soorten, zoals het vliegend hert, de bittervoorn en vooral 4 zeer zeldzame vleermuissoorten (vale vleermuis, ingekorven vleermuis, watervleermuis, mopsvleermuis) is eveneens doorslaggevend.

Het "Natura 2000" statuut van het Zoniënwoud waarborgt het behoud van deze habitats met zijn kenmerkende soorten. Het verplicht het Gewest om alle nodige maatregelen voor de bescherming en het behoud te nemen, zodat de habitats en deze soorten op lange termijn verzekerd zijn. Toch zal het Zoniënwoud daarom nog geen gesloten natuurreservaat worden. Menselijke activiteiten, zoals zachte recreatie en bosbouw, blijven mogelijk, voor zover ze het behoud van de beschermde habitats en soorten niet in gevaar brengen.

Surf voor meer informatie naar:

www.leefmilieubruksel.be > groene ruimten > natura 2000

Hoe gaat het met de fauna in het Zoniënwoud?

Oerossen, elanden, bruine beren en wolven leven al lang niet meer in het Zoniënwoud, net zo min als in de meeste Europese regio's trouwens.

De das en de haas verlieten het woud als laatsten. De haas verdween vanwege de degradatie van de bosrand en de verkaveling van aangrenzende landbouwgronden.

Biodiversiteit als prioriteit

Ook al leven er vandaag in het woud minder zoogdieren dan vroeger, er is nog steeds een buitengewoon rijke fauna aanwezig: het Zoniënwoud telt nog steeds 39 soorten zoogdieren, waarvan 15 soorten vleermuizen. Dit is een record, want de vleermuizen vormen de meest bedreigde zoogdiersoort van Europa.

Verder zijn er de insecten, de spinnen, de vogels, de vissen en de amfibieën, die elk zeldzame vertegenwoordigers hebben in het Zoniënwoud. De huidige beheerders van het woud en alle natuurliefhebbers die er actief zijn, zijn zich bewust van deze rijkdom en beschermen hem dan ook.

De ree is de grootste overblijvende planteneter in het Zoniënwoud, tevens de mascotte ervan en de "lieveling" van het publiek. Deze soort moest opnieuw worden ingevoerd nadat ze helemaal was verdwenen, wellicht door het stropen tijdens de oorlog en door een reeks verstoringen. Vandaag schat men hun aantal op 120 exemplaren op het Brusselse grondgebied. De reeën houden van onderhoud en kunnen aldus soms een nadelige invloed hebben op de herbebossing doordat ze de jonge aanplantingen opeten.

© BIM / R. Trappeniers

U hebt het meest kans om reeën te zien 's winters in de vroege ochtend. Dan houden ze zich op in groepen van 6 of 7 dieren op de open plekken. Alleen de mannetjes hebben een gewei: dit verliezen ze in de herfst en het groeit weer aan in de lente.

De vos dook terug op in de jaren 1950. Hij dankt zijn overleven en zijn succes aan zijn buitengewoon aanpassingsvermogen. Deze veelvraat eet zowat alles, van kleine dieren tot bosvruchten en komt zelfs eten zoeken in onze vuilnisbakken!

De vossen dringen vandaag door tot in het stadscentrum: men heeft ze al opgemerkt tot in het Jubelpark (dat ze bereiken via het Woluwepark) en zelfs in het Leopoldstation (dat ze via de spoorwegbermen bereiken).

De vos is ongevaarlijk voor de mens: hondsdolheid bestaat niet meer in onze streken. Hij vervult een belangrijke ecologische taak door het op peil houden van onder meer de ratten- en konijnenpopulaties.

De vleermuis, een sympathiek en 100% natuurlijk insecticide

Het Zoniënwoud is buitengewoon rijk aan vleermuizen (niet minder dan 15 soorten van de 19 die voorkomen in België)! Dit komt door de zeer hoge biologische waarde van het woud, met zijn verschillende types bosvegetatie, zijn talloze oude holle bomen en zijn gunstige jachtgebieden – vooral boven en rond de vijvers van de Woluwevallei.

De negatieve reputatie van de vleermuis is totaal onterecht. Integendeel, dit onschadelijke diertje is een bijzonder nuttig en krachtig "insecticide": elke nacht verorbert het zowat de helft van zijn lichaamsgewicht aan insecten!

Het overleven en behoud van de vleermuis hangt vooral af van het vrijwaren van zijn verblijfplaatsen voor de dag, de nacht en de winter.

De Koreaanse eekhoorn: een goed ingeburgerde toerist

Het Gewest telt enkele exotische diersoorten, zoals de Siberische grondeekhoorn (gemeenzaam Koreaanse eekhoorn genoemd). De populatie (hoofdzakelijk beperkt tot het woud) zou 2.000 tot 7.500 dieren bedragen.

Oneerlijke concurrentie?

In tegenstelling tot wat men zou kunnen vermoeden, heeft onze inlandse eekhoorn niet echt last van zijn Aziatische concurrent, wellicht omdat hun habitat zich op verschillende hoogte bevindt: de Koreaanse eekhoorn leeft op de grond, terwijl onze **rode eekhoorn** in de boomtoppen leeft.

© Vilda / Y. Adams

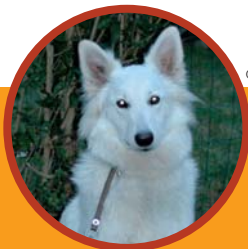
© BIM / R. Trappeniers

© Vilda / R. Verlinde

... en de andere?

Er zijn heel veel konijnen in het Zoniënwood. Men treft er ook de **hermelijn**, de **wezel** en de **bunzing** aan.

© BIM / Ph. Soetens

Houd uw honden aan de leiband

Loslopende honden vormen een groot gevaar voor de wilde dieren, die ze kunnen verwonden of doden. Door hun geblaf en ongepaste "jacht" kunnen reekalven afgezonderd raken van hun moeder.

© Soleil Rouge / X. Claes

© BIM / D. Dusaert

U houdt van de rust in het woud?

Zij ook!

Blijf op de wandelpaden. De dieren die u aantreft in het woud leven in het wild en hebben nood aan rust en ruimte. Ze zijn schuw. Indien u hen probeert te benaderen kan dit rampzalige gevolgen hebben.

Kruis een reekalfje uw pad? Denk dan niet te snel dat het verloren is. De moeder is vast in de buurt. Raak het dier niet aan: de geur zou de moeder kunnen afschrikken, zodat ze haar jong achterlaat.

Voorzichtig achter het stuur!

Het wegverkeer is één van de grootste bedreigingen voor de fauna in het Zoniënwood. Vooral reeën en jonge vossen zijn uiterst kwetsbaar wanneer ze op zoek gaan naar een territorium.

De vogels

De vogels in het Zoniënwoud profiteren van de indrukwekkende akoestiek van deze groene kathedraal. Het gezang en gefluit wijst op de vele aanwezige soorten. Een honderdtal vogelsoorten broedt er, waaronder minstens 5 koppels zwarte spechten, de grootste spechtensoort van het continent. De grote open plekken in het woud, veroorzaakt door de hevige stormwinden van 1990, vormen een gastvrije omgeving voor de bosduif en de houtsnip. Bovendien nesten vogels zoals de specht, de uil en de mees graag in de natuurlijke holten van de oude beuken.

De buizerd cirkelt vaak tussen de hoge bomen. Jammer genoeg wijzen studies op een sterke vermindering van sommige insectenetende zangvogels, zoals de fluitier, de boompieper en de witgekraagde roodstaart. Ook het verdwijnen van de koekoek is betreurenswaardig. Zelfs heel algemene diersoorten ondervinden moeilijkheden. De oorzaken zijn grootschalig, duurzaam en veelzijdig: verstoring van het bosbiotoop, vervuiling, geluidsoverlast, verminderen van de insectenpopulaties, impact van loslopende honden, teveel indringers...

1. De bosuil; 2. De havik; 3. De houtsnip

© Vilda / R. Verlinde

© Vilda / R. Verlinde

© Vilda / Y. Adams

© BIM / Nette

De insecten en de spinnen

Aan de hand van een studie identificeerde men tot op heden 38 verschillende soorten kevers, waaronder de "gouden schalebijter", een bijzondere loopkevervariëteit die alleen in het Zoniënwoud voorkomt. Er werd nog geen systematisch onderzoek gevoerd naar de andere insectensoorten, maar men stelt wel een afname van vlinders vast ten gevolge van de schaarste aan bepaalde biotopen, zoals open bosranden.

Men inventariseerde ook al 137 soorten spinnen, waarvan enkele zeldzaam of zelfs uniek in België, zoals een laatste kolonie van vogelspinnen – een overblijfsel van een ooit talrijke populatie. Wees gerust, het gaat om een zeer kleine en totaal ongevaarlijke soort! Ook hier is hun afname toe te schrijven aan het verdwijnen of aantasten van hun habitat door bodemverdichting en erosie veroorzaakt door wandelaars, fietsers en mountainbikers, die de paden verlaten.

Het vliegend hert

Het "vliegend hert" is de grootste – en ongetwijfeld spectaculairste – kever van ons land. Het volwassen mannetje beschikt over een indrukwekkende onderkaak en kan tot 8 cm groot worden. De larve is eveneens heel groot en leeft vooral in eikenstronken. In de paartijd leveren de mannetjes, om de wijfjes te behagen, ware "gladiatorengevechten"... die evenwel altijd zonder gewonden aflopen.

Om de vliegend hertkolonies in de omgeving van het woud te behouden en te laten aangroeien, zorgen de boswachters er voortaan voor dat zij bij hun beheer meer dood hout op de grond laten liggen.

Het vliegend hert.

De amfibieën, de vissen en de reptielen

De vochtige gebieden en de vijvers in het woud zijn niet alleen belangrijk voor de meer algemene amfibieënsoorten (bruine kikker, gewone pad, alpenwatersalamander...) maar ook voor de meer zeldzame soorten (vuursalamander, kamsalamander...). Sommige vijvers, zoals die van het Rood Klooster, bevatten opmerkelijke vissen, zoals de bittervoorn, beschermd door de Europese Habitatrichtlijn.

In het Zoniënwoud wonen slechts 2 inheemse soorten reptielen: de hazelworm en de levendbarende hagedis. Deze koudbloedige dieren houden van open ruimten waar ze zich kunnen warmen aan de zon: zo zijn spoorwegbermen het bevoorrechte biotoop van onze hagedis.

Jammer genoeg vinden we in het woud ook exotische diersoorten, zoals de roodwangschildpad. Het gaat hier om dieren die werden aangekocht door particulieren in dierenwinkels en die – wanneer ze te groot werden voor het aquarium – hier werden vrijgelaten in de "natuur". Gelukkig kunnen ze zich in onze contreien blijkbaar nog niet voortplanten, maar ze treden wel in competitie met de inheemse fauna.

Alle inheemse soorten amfibieën en reptielen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn bedreigd. Naast de klassieke oorzaken (vernietiging van habitat, menselijke verstoring, watervervuiling, concurrentie door exoten...), kan ook het systematisch en overmatig uitzetten van vis hierbij een nefaste rol spelen.

De vuursalamander.

© F. Hidvegi

De bruine kikker.

© Vilda / Y. Adams

De gewone pad.

© Aves

De alpenwatersalamander.

© Vilda / R. Verlinde

De bittervoorn

© Vilda / Y. Adams

Wanneer het woud ons in de bloemetjes zet

Voor een stedelijk woud bezit het Zoniënwoud een opvallend rijke flora. Botanisten inventariseerden ongeveer 400 verschillende soorten planten, waarvan enkele zeer zeldzame.

Onder de gewone soorten vernoemen we grote veldbies (meestal dominant op hellingen), boshyacint en adelaarsvaren, klaverzuring en meiklokje (typisch voor de oude, nooit ontgonnen beuken- en eikenbossen), gewoon vingerhoedskruid en wilgenroosje (typisch voor open plekken), bosanemoon en slanke sleutelbloem, allen soorten die in de typische Zoniënlanschapen voorkomen.

De hoogstammige beukenbossen zijn vrij "arm" aan plantengroei, maar andere, meer open omgevingen beschikken over een opmerkelijke biodiversiteit. Het Zoniënwoud heeft zijn bijzondere plekken: de kalkhellingen, de vochtige valleien, de vijveroevers...

Ook hier is het evenwicht kwetsbaar en staat het onder voortdurende druk. Heel wat soorten zijn recent verdwenen (zoals sommige orchideeën), andere per ongeluk ingevoerd en sterk woekierend.

De beheerders staan voor een onafgebroken, complexe taak: zorgen voor de bescherming en ontwikkeling van gebieden en omstandigheden die de biodiversiteit bevorderen en tegelijk het woud toegankelijk maken voor zoveel mogelijk wandelaars, de boomlaag verjongen en toch de boslandschapen behouden.

En, voor alles, is het respect voor het woud vanwege alle gebruikers noodzakelijk.

*De aronskelk.
Met haar onaangename geur
lokt ze vliegen in
haar trechtervormige bloem om
de bestuiving te
bevorderen. Haar rode
vruchten zijn giftig.*

Mossen, korstmossen en paddenstoelen

Het Zoniënwoud zou in de Benelux de plaats zijn waar de meeste mossen voorkomen. Er zijn ook een twintigtal korstmossen en een goede duizend soorten paddenstoelen beschreven, waarvan de meeste jammer genoeg zeldzaam en bedreigd zijn. De oorzaken: intensief plukken, bodemverdichting door overmatige betreding, luchtvervuiling. Paddenstoelen zijn buitengewoon belangrijk als essentiële schakel voor het natuurlijk recycleren van organisch materiaal en als voedsel voor de dieren in het woud. Paddenstoelen, mossen en korstmossen zijn strikt beschermd in het Zoniënwoud en mogen niet worden geplukt!

© BIM / M. Gryseels

Brandnetels, distels en bramen prikken, en dat is goed!

Brandnetels groeien langs voedselrijke wegranden dankzij de regelmatige aanvoer van het als wegbedekking gebruikte dolomiet en... van hondenpoep! In het algemeen merken we dat de brandnetels zich verder blijven uitbreiden. Ze vervullen – samen met de distels – een belangrijke, zelfs essentiële taak voor tal van vlinders en insecten die ervan afhankelijk zijn.

Mensen houden er meestal niet zo van omdat ze prikken... maar op die manier zorgen ze er ook voor dat wandelaars de bospaden niet verlaten. Op dezelfde wijze beschermen de bramen ook vaak de open plekken.

De bladeren van de **zomereik** hebben geen bladsteel. Ze kleven als het ware aan de tak. De eikel heeft wel een lange steel.

Bij de **wintereik** is het net andersom!

De **Amerikaanse eik** is herkenbaar aan zijn specifieke bladeren.

De zomereik en de wintereik

maken 15% van de boomlaag van het Zoniënwood uit. Het zijn de langstlevende bomen van Europa: van 300 tot 1.000 jaar! Ze worden zo groot als de beuk, maar laten licht door, zodat de vegetatie in de ondergroei zich beter kan ontwikkelen.

© BIM / Nizette

De overige 10% van de Zoniënboomlaag bestaat uit andere boomsoorten.

De naaldbomen (8%)

die hun aangenaam aroma in sommige plaatsen in het woud verspreiden, zijn vooral vertegenwoordigd door de grove den, de zwarte den en in mindere mate de Europese larks. Ze werden aangeplant op armere, meestal zandrijke en droge bodems en zorgen voor een aangename afwisseling in het uitzicht van het woud.

© BIM / Nizette

De beuk

is zonder twijfel het symbool van het Zoniënwood. Hij kan tot 50 m hoog groeien en tot 200 jaar oud worden. Maar op die hoge leeftijd sneuvelen veel bomen, omgeblazen door de wind of aangetast door paddenstoelen (de oudste bekende beuk werd zomaar eventjes 290 jaar!). Het hout van de Zoniënbeuk is van een hoog kwalitatief gehalte en wordt onder meer gebruikt voor het maken van meubels. Beuken gedijen goed op de leemplateaus: ze maken 75% van de bomen van het Zoniënwood uit.

© BIM / Nizette

De overige loofbomen (2%)

zijn de gewone esdoorn, de ruwe berk, de zoete kerseelaar, de zwarte els, de haagbeuk, de es, de tamme kastanje en de populier.

© BIM / Nizette

1

© BIM / Nizette

2

© BIM / Nizette

3

© BIM / M. Gryseels

© BIM / M. Gryseels

In het Zoniënwoud onderscheidt men drie bostypes, elk met hun eigen vegetatie:

1. het zuurminnende beuken- en eikenbos
2. het gemengd woud op zure bodem
3. de open plekken

De wilde hyacint (of boshyacin)

komt niet zo vaak voor in het Zoniënwoud. Toch kan ze lokaal overvloedig aanwezig zijn. Dat is bijvoorbeeld het geval in het gemengd eikenbos waar ze, in de maanden april en mei, een heus tapijt met prachtige blauwe bloesems kan vormen. Jammer genoeg valt ze bijzonder in de smaak van het publiek, dat niet aarzelt om haar te plukken, waarbij vaak ook de bloembol uit de grond wordt gerukt.

© BIM / Nizette

De adelaarsvaren

komt algemeen voor onder eiken en vooral tussen gekapte bomen. Hij vervult een interessante taak als beschutting voor de fauna. Wel probeert men zijn ontwikkeling onder controle te houden, omdat deze varen nogal woekert en zo de groei van jonge aanplantingen kan belemmeren.

De bosanemoon

is een overblijvende plant met ondergrondse wortelstok, met prachtige witte bloemen van maart tot eind april. Ze past zich aan elke bosgrond aan, behalve de meest zure. Ze verkijst evenwel humusrijke vruchtbare gronden, waar ze in de lente voor een wit bloementapijt zorgt.

© BIM / M. Gryseels

Planten die ons meer vertellen over het woud

Korstmossen staan onder meer bekend als bio-indicatoren, vooral voor de luchtkwaliteit. De **macro-paddenstoelen** zijn ook goede graadmeters voor de biodiversiteit, gezien hun vitale rol in het woud.

Andere plantensoorten, zoals pitrus en waterpeper, groeien dan weer voornamelijk op geërodeerde of verdichte grond. Hun voorkomen wijst op druk bezochte zones of op beschadigingen ten gevolge van het wegslepen¹ van omgehakte bomen.

1. **het wegslepen:** vaak met zware machines, van gevallen of geveldde bomen.

© BIM / M. Gryseels

© BIM / M. Gryseels

Woekerende soorten: invasieve exoten

Sommige ingevoerde exotische soorten zijn sterk woekierend of invasief en vormen een bedreiging voor de inheemse flora en voor de biodiversiteit.

De verspreiding van **de reuzen-bereklaauw** begon zo'n 50 jaar geleden vanaf het station van de Leopoldwijk via de spoorwegbermen. De plant blijft uitbreiden, zoals langs enkele grote verkeersassen. Maar men vindt hem ook in enkele natuurgebieden, zoals dat van de Verdronken Kinderen in het Zoniënwoud. Deze soort bedreigt niet alleen de inheemse flora, maar is ook gevaarlijk voor de mens : bij aanraking in het zonlicht ervaart men een branderig gevoel. Men kan de plant alleen efficiënt bestrijden door hem met wortel en al uit te trekken voor hij bloeit, om aldus de verspreiding van het zaad te verhinderen.

De reuzenbalsemien

is een mooie, maar woekerende plant die men vooral in de vallei van de Grasdelle aantreft. Deze soort kan men het best uittrekken voor de bloei, om te voorkomen dat het zaad zich verspreidt.

© F. Hidvegi

De Japanse duizendknoop

groeit in het Brussels Gewest vooral langs de spoorwegbermen en in tal van braakliggende gebieden, maar ook langs wegen, aan de randen van parken, van bossen... Door zijn snelle vegetatieve ontwikkeling en zijn systeem van uitgestrekte wortels overwoekert hij zeer snel de bestaande vegetatie, die uiteindelijk gedoemd is te verdwijnen. De enige efficiënte bestrijding is voortdurend te maaien, jarenlang, voor de plant 40 tot 50 cm hoog is geworden. De plant vormt vooral een bedreiging voor de open plekken maar gelukkig blijft haar uitbreiding in het Zoniënwoud beperkt dankzij de schaduw van de bomen.

De Amerikaanse vogelkers

werd aan het eind van de 19de eeuw vanuit Noord-Amerika in Europa ingevoerd om er de zanderige, arme en zure gronden te verbeteren, vooral in de Kempen. Deze middelgrote lichtminnende boomsoort overwoekerde al snel de struiklaag, zo snel dat de inheemse soorten het moeilijk kregen om zich voort te planten. De Amerikaanse vogelkers verspreidt zich steeds meer op de leemgronden, ook in het Zoniënwoud. Het beheerplan wil een halt toeroepen aan de verdere verspreiding van deze soort en zijn aanwezigheid beperken tot de plaatsen waar de boom reeds aanwezig is.

© Vilda / R. Verlinde

© BIM / M. Gryseels

Nieuwe prioriteiten voor het woud

Vandaag is de bestemming van het Zoniënwoud duidelijk op de ecologie, het recreatieve en het sociale gericht, dit in tegenstelling tot de economische functie die zeker vanaf de 13de eeuw primeerde en waarvan in het landschap nog steeds de sporen zichtbaar zijn.

Aldus gebeurt het omhakken van bomen vandaag niet langer vanuit zuiver commerciële overwegingen maar vooral omwille van het behoud en de verjonging van de boommassieven.

*Men moet de middelen vinden om vijf doelstellingen gelijktijdig en harmonieus te concretiseren. Want hoewel ze soms onderling tegenstrijdig zijn, vormen ze de sleutel tot het nieuwe beheer van het Zoniënwoud: **de verouderde beukenpopulatie verjongen zonder in te grijpen in het landschap, de biodiversiteit beschermen en bevorderen en toch de toegankelijkheid voor het publiek verzekeren, en ten slotte ervoor zorgen dat de economische sector wordt bevoorrad met houtproducten met een label van “duurzaam beheer”.***

© Soleil Rouge / X. Claes

De natuur een handje toesteken

Men zou denken dat niets natuurlijker is dan een woud of een boom. Dat klopt... maar het klopt ook niet. De zogenaamde oerbossen of primaire wouden waar de mens nooit heeft ingegrepen, zijn uiterst zeldzaam geworden in Europa.

De mens heeft altijd al aan bosbouw gedaan en leerde zo al snel het woud naar zijn hand te zetten om er de vruchten van te plukken. Gelukkig heeft hij ook, zij het veel later, leren respect opbrengen voor het woud.

Om een bos te exploiteren is regelmatig herbebossen noodzakelijk: er moet een evenwicht gevonden worden tussen de verschillende leeftijdsgroepen van de bomen die er deel van uitmaken en daarbij is het nodig te verjongen (men spreekt over rotaties¹ van 80, 100 of 200 jaar).

Als er teveel oude beuken zijn - wat het geval is in het Zoniënwoud - moet er meer worden gekapt om de natuurlijke verjonging te bevorderen of moet er worden gezorgd voor een kunstmatige verjonging.

In tegenstelling tot de berken, esdoorns of essen, hebben de beuken van het Zoniënwoud het blijkbaar heel moeilijk om zich op natuurlijke wijze uit te zaaien. Daarom hebben de bosbeheerders gekozen voor het aanplanten van zorgvuldig geselecteerde jonge beuken uit kwekerijen met een gewaarborgd "Zoniën"-label. Dit is noodzakelijk om het genetisch erfgoed van de Zoniënsoort te vrijwaren, die internationaal bekend staat om haar kwaliteit. Het kost het woud, net als zijn bomen, tientallen jaren om te groeien, en al die tijd vergt het een aanhoudende zorg.

1. **Rotatie:** het aantal jaren tussen het planten en het omhakken van de bomen.
2. **Rijsstadium:** stadium waarin de planten van het woud niet hoger zijn dan 10 meter.
3. **Jong Hout:** tussen het rijsstadium en de oude bomen.
4. **Hameren:** markeren van de om te hakken bomen met een boswachtershamer.
5. **Stronk:** van een omgehakte boom, ingesnoeid en versneden.

© BIM / M. Gryseels

- De bosarbeiders maken de ruimte rond de jonge aanplantingen vrij van varens en bramen, zodat deze **ongehinderd kunnen groeien**.
- Tijdens de groei wordt er een strijd om het licht geleverd. Het natuurlijke snoeiproces vangt aan. In het rijsstadium² verwijderd de boswachter de zieke en minder goede bomen. Dit is een **zuiveringsoperatie**.
- **De bomen blijven groeien in de hoogte en in de breedte.** In dit stadium van jong hout³, begint het subtiel werk van het uitdunnen, om de meest veelbelovende bomen optimale kansen te geven. Van een aanplanting van 2.500 boompjes blijven na tientallen uitdunningen nog 100 tot 120 beuken, of 80 tot 100 eiken, per hectare over!
- **De boswachters van het Instituut maken een selectie van de om te hakken bomen** tijdens de hamercampagne⁴ die loopt van februari tot juni. Elk jaar worden, volgens een rotatiesysteem van 8 jaar, 200 ha onder de loop genomen. De om te hakken bomen worden gegroepeerd om loten te verkrijgen, die openbaar worden verkocht. De kopers van deze loten (bosuitbaters, zagerijen...) moeten zelf de werken uitvoeren (omhakken, toeleveren van het hout, ruimen en transporteren van stronken⁵) onder toezicht van de boswachters. De bosontginning gebeurt door professionelen, gespecialiseerde houthakkers en bosarbeiders.

© BIM / S. Vanvliedsberghe

De beukenkathedraal

De beukenkathedraal van het Zoniënwoud, een boslandschap dat internationaal bekend en erkend is vanwege zijn prachtige bomen, is alles behalve natuurlijk maar het resultaat van een jarenlange intensieve verzorging. Die begon in 1785, onder impuls van Joachim Zinner, de Oostenrijkse directeur van de aanplantingen, die belast was met de restauratie van het woud en de economische exploitatie ervan.

In die periode werden, over tientallen ha, jonge beuken afkomstig uit kwekerijen aangeplant om kwalitatief hoogstaand hout te produceren. Destijds werden deze aanplantingen om de honderd jaar gekapt en opnieuw aangeplant. De bomen in dit immense woudgebied hebben dus dezelfde oorsprong en leeftijd. Men noemt dit een beheer met regelmatig éénsoortig hooghout, hetgeen een verouderde manier van bosbeheer is die het landschap eentonig maakt. Bovendien zijn dergelijke aanplantingen niet bevorderlijk voor een grote biodiversiteit, noch voor een goede biologische bodemactiviteit. Te eenzijdige aanplantingen weerstaan trouwens minder goed aan weer en wind, ziektes en andere

tegenslagen. Dit beheer vergt ook een regelmatige kaalslag, wat het boslandschap gedurende lange periodes en over grote oppervlakten verminkt.

Toch maakt de beukenkathedraal vandaag nog bijna 65% van het woud uit. Rekening houdend met het historische en landschappelijke belang, maar ook met de kritiek geuit tijdens het openbaar onderzoek, voorziet het nieuwe beheerplan om de beukenkathedraal te beperken tot 50% van de totale oppervlakte.

Voor de komende 24 jaar voorziet het plan in de verjonging van 350 ha oude beuken (15 ha per jaar), dat is 20% van het woud. Van deze 15 ha worden er 9 verjongd met het oog op het behoud van de beukenkathedraal en worden er 6 omgevormd tot gemengd hoogstammig woud. Om grote hiaten in het landschap te voorkomen, zal men de ingrepen spreiden en beperken tot 1 of 2 ha voor de verjonging van het beukenbos en 1/2 tot 1 ha voor de gemengde hoogstammen.

To beuk or not to beuk, that 's the question

Sinds het einde van de 19de eeuw zijn de beheerders begonnen met het omvormen van het eenvormige hoogstammige beukenbos naar een gemengde begroeiing door groepering en inbreng van andere soorten. Vandaag stelt men zich tot doel 30% van het woud gemengd te bebossen (met beuk, haagbeuk, eik, wilde kers, es, berk...).

De oppervlakte naaldbomen wordt tot 10% beperkt om zowel ecologische als landschappelijke redenen. De overige 10% worden voorbehouden voor open plekken.

Onderhout

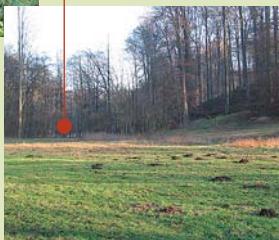
De ontwikkeling van een dichter begroeid en minder doorzichtig onderhout zal worden aangemoedigd om de diversiteit in vegetatie en bodemkwaliteit te bevorderen en om de fauna beschutting en voeding te bieden.

© BIM / M. Gryseels

Open plekken

Deze al dan niet grote 'gaten' zijn onontbeerlijk voor het behoud van talloze plant- en diersoorten, zoals de ree. De meeste bosdieren hebben immers vaak een "ecologische nis" die bestaat uit een mengeling van verschillende milieus. Denk maar aan de vleermuis die slaapt in holle bomen, maar jaagt in open gebieden.

Holle bomen

Uilen, vleermuizen, spechten, zangvogels en knaagdieren kunnen niet zonder. Momenteel worden alle holle bomen in het Zoniënwoud geïnventariseerd. Ze krijgen een merkteken, zodat ze kunnen worden beschermd.

© BIM / M. Gryseels

Dode en omge- waaide bomen, sprokkelhout op de bodem

Misschien niet altijd vanzelfsprekend voor wie orde en netheid verlangt, maar het zijn wel noodzakelijke ecosystemen om de bosbodem vruchtbaar te houden. Ze zijn ook belangrijk voor de ontwikkeling van de biodiversiteit (mossen, paddenstoelen, insecten...). Het nieuwe beheerplan voorziet om, meer dan voorheen, dood hout te laten liggen, waarbij wel wordt gelet op de veiligheid en de goede integratie in het landschap. In de natuurreservaten zal er zelfs geen dood hout meer worden verwijderd.

© BIM / M. Gryseels

© BIM / Nizette

© BIM / Nizette

© BIM / Nizette

© BIM / Nizette

© BIM / Nizette

Het FSC-certificaat

Het Brusselse en Vlaamse deel van het Zoniënwoud en het ter plaatse geproduceerde hout verkregen het FSC-certificaat. FSC (Forest Stewardship Council) is een onafhankelijke internationale organisatie, die zeer strenge sociale en ecologische criteria inzake duurzaam bosbeheer heeft vastgelegd.

De vraag naar FSC-hout stijgt wereldwijd binnen de houthandel.

Jaarlijks produceert het Zoniënwoud er ongeveer 9 000 m³ van dat hoofdzakelijk naar de meubelnijverheid gaat. Spronkelhout en kruinen worden verhandeld als brandhout.

Afvoer met paarden of machines?

Binnen het kader van de eigenlijke bosontginning, wordt, waar mogelijk, het gekapt hout met behulp van paarden afgevoerd. Die kunnen zich immers tussen de bomen verplaatsen zonder te veel schade aan te richten.

Maar voor al te grote boomstronken zijn krachtige machines nodig. Hoewel ook deze erkend moeten zijn binnen het FSC-label, laten ze toch al dan niet diepe – en soms blijvende – sporen na in de kwetsbare bosgrond.

Een nauwkeurige organisatie

Het Zoniënwoud is onderverdeeld in kleinere entiteiten. Zo kan men het toezicht, de zorgen en de bosbouw beter organiseren. Deze doordachte onderverdeling maakt ook een gedifferentieerd beheer van het woud mogelijk omdat er rekening kan worden gehouden met de specifieke behoeften van elke zone.

Het woud is opgedeeld in twee brigades, die op hun beurt zijn onderverdeeld in vier boswachterijen: volgens deze eenheden is ook het terreinpersoneel gestructureerd.

De kleinste eenheid is het perceel: het bestrijkt een oppervlakte van 10 tot 15 ha en heeft zo homogeen mogelijke beheereigenschappen (soorten en leeftijd van de bomen, terrein, enz.).

© ICZO

Hameren van de bomen.

Van een woud voor prinsen tot een woud voor iedereen

Het Zoniënwoud is het grootste groengebied van ons Gewest, een kans voor een miljoen stedelingen om in contact te komen met de natuur. 5.000 hectare woud op 10 kilometer van het stadscentrum... niet alle inwoners van grote Europese metropolen hebben evenveel geluk als de Brusselaars.

Hoe zien zij hun woud? Als een schitterende plek om rust te vinden en te mediteren, als een enorm openlucht multisportcentrum, als een studiegebied voor natuurliefhebbers, als een noodzakelijk rustpunt om te bekomen van de dagelijkse stress...

Aan visies en verwachtingen vanwege het publiek geen gebrek. Maar misschien wel aan ideeën en oplossingen om ze harmonieus te doen samengaan, met elkaar... en met het woud, dat ook zijn eisen stelt. Daarom werkten de beheerders een reeks reglementen uit, plaatsten ze een heel gamma aan onthaalinfrastructuur, bakenden ze wandelpaden af, richtten ze volledige zones in.

Een werk dat slechts zinvol en doeltreffend kan zijn indien het kan rekenen op de welwillende en actieve medewerking van het publiek.

Er zijn meer dan voldoende voorzieningen: 28 parkeerzones, 120 banken – al dan niet met tafels, meer dan 200 (regelmatig te ledigen) vuilnisbakken, gespreid over het woud langs wegen en op parkings, 35 informatie- en onthaalpanelen, enkele aangepaste speelzones, 100 slagbomen om de toegang voor auto's te verhinderen... Enkel het plaatsen van bijkomende informatiepanelen is voorzien, vooral om bepaalde interessante sites aan te duiden (natuur, archeologie...). Te veel voorzieningen zouden van het Zoniënwoud meer een openbaar park dan een natuurgebied maken.

Het woud is de ideale plaats om diverse uitstappen te maken. Voor wandelaars werden er 4 grote trajecten afgebakend, er zijn 3 fietsroutes van respectievelijk 5, 10 en 20 km en ten

© BIM / S. Vanwijnsberghe

© BIM / Nizette

© BIM / S. Vanwijnsberghe

slotte wordt momenteel een piste voor mountainbikes uitgetest (zie hoofdkartaar). Daarnaast zijn er in de handel nog tal van topogidsen en wandelkaarten met originele trajecten te verkrijgen.

Het woud beschikt over een dicht netwerk van wegen, paden, banen en dreven, die heel wat onderhoud en investeringen vergen om bruikbaar te blijven. Dit netwerk blijft behouden, maar zal niet verder worden uitgebouwd. Mensen met een handicap kunnen gebruik maken van de dreven en sommige brede paden. Men zal de mogelijkheden voor mensen met beperkte mobiliteit in het Zoniënwoud verder uitbouwen, maar er zijn vanzelfsprekend beperkingen, eigen aan de aard van de site.

Waarom hakt men bomen om?

Veruit de meeste redenen om bomen om te hakken zijn van bosbouwkundige aard: bosbouw omvat immers ook het onderhoud van het bos, waarbij men moet zorgen voor open ruimten en de verjonging van het woud. Maar soms moeten één of meerdere bomen om andere redenen worden omgehakt. De belangrijkste redenen hebben te maken met de veiligheid van het publiek, na een evaluatie door specialisten. Bomen op minder dan 40 meter van een weg of een private eigendom, worden enkel omgehakt indien aan volgende criteria is voldaan:

- de boom is afgestorven of verloor meer dan 60% van zijn bladeren;
- hij is hol of gespleten over meerdere meters;
- hij is rot ter hoogte van de wortels, de stam of de belangrijkste takken;
- hij is niet langer stabiel door de wind, door het verlies van veel takken of door het omvallen van een nabijge boom;
- hij is ontworteld (zichtbare scheuren in de grond rond de stam).

© Soleil Rouge / X. Claes

© BIM / S. Vanwijnsberghe

Dood hout is van essentieel belang voor het ecosysteem van het woud. Daarom laat men, indien het enigszins mogelijk is, omgehakte of omgevallen bomen liggen.

Een holle boom kan – ook als hij dood is – dienen als schuilplaats voor dieren. In plaats van hem om te hakken, zal men dan ook trachten de boom in de eerste plaats te behouden, door de kruin aanzienlijk bij te snoeien.

Het uitdunnen gebeurt volgens roterende zones.

Het materiaal waarmee de wegen worden bedekt, moet aan specifieke criteria beantwoorden:

De paden bedekt met dolomiet worden voortaan bedekt met "gemalen lavasteen": dit is neutraal voor de bodem en beter doordringbaar, in tegenstelling tot het vroegere materiaal dat meer kalk bevat en gevoeliger is voor erosie.

© BIM / Nizette

Attention ! jaunir le sable du sentier

De kasseiwegen worden in hun oorspronkelijke staat hersteld om hun historisch uitzicht te behouden.

© Soleil Rouge / X. Claes

© BIM / Nizette

De geasfalteerde wegen maken het woud toegankelijker voor mensen met een beperkte mobiliteit.

Verdronken Kinderen

© BIM / M. Gryseels

De vallei van de Verdronken Kinderen wordt gevormd door drie opeenvolgende vijvers, verbonden door de Karregat, een zijriviertje van de Woluwe. Men vindt er een grote verscheidenheid aan milieus, met afwisselend vochtige bosjes en open vergezichten, waaronder dat van een rietveld.

Het is een uiterst geschikte plek voor amfibieën en een geliefkoosd jachtgebied voor libellen. Deze vochtige vallei vertoont immers een gevarieerde plantengroei en een rijke waterplantenvegetatie. Stuk voor stuk uitstekende redenen om het gebied te erkennen als natuurreservaat.

Er loopt een pad omheen, zodat men de diverse milieus kan ontdekken, zonder ze te verstoren.

Wat kan men er zien?

In de lente komen er **kikkers**, **padden** en **watersalamanders** hun eitjes leggen.

De **libellen** maken er jacht op prooiën: ze liggen op de loer tussen het riet of cirkelen net boven het wateroppervlak.

Voornen, **stekelbaarzen**, **rivierbaarzen** en **snoeken** zitten elkaar achterna tussen de waterplanten. Men vindt er zelfs de zeldzame **bittervoorn**, die zijn eitjes legt in de schelpen van de zoetwatermossel om ze te beschermen tegen roofdieren.

De **fuut** en de **blauwe reiger** vissen in het gezelschap van de **wilde eend** en van de **meerkoet**, maar ook van de **schitterende mandarijneend**. Deze werd destijds ingevoerd uit China om private parken "op te fleuren". Ze heeft zich inmiddels aangepast en maakt haar nest in boomholten, meer dan 10 meter boven de begane grond!

Tussen de vijvers lokken het riet en het moerasbos heel wat vogelsoorten die houden van een waterrijke omgeving.

Regels om te respecteren

Omdat het gebied reeds zeer druk wordt bezocht door voetgangers, is de toegang er verboden voor fietsers en paarden. Ook honden worden er geweerd omdat er vaak reëen met hun kalveren langskomen en er het hele jaar door een uitgebreide vogelpopulatie leeft.

Gooi niets in de vijvers: uiteraard geen afval, maar ook geen takken die de stroming van het water zouden kunnen verstoren.

Blijf op de paden, pluk niets en stoort de dieren niet, ook niet de kikkervisjes!

© BIM / M. Grysels

Het rietveld.

© BIM / M. Grysels

De mandarijneend en de Carolina-eend.

Onze keuze voor het beheer van de verdrinken kinderen

Net als in de rest van het Zoniënwood is het beheer hier voornamelijk gericht op de bescherming van de biodiversiteit en van de natuurlijke of half-natuurlijke landschappen, terwijl er ook veel aandacht wordt geschonken aan het onthaal en de educatieve begeleiding van het publiek.

Het rietveld, het grasland en de bosrand worden gemaaid op wel gekozen plaatsen en tijdstippen.

Ontdekkingspaden, voetgangersbruggen, specifiek meubilair, slagbomen en informatiepanelen verwelkomen het publiek en zorgen voor zijn begeleiding.

Waar komt deze nogal lugubere naam vandaan?

De kinderen van de vroegere eigenaar van de grootste vijver heetten "Verdoncken", wat op een dag foutief werd verstaan als "Verdronken". U hoeft dus niet te vrezen dat er geesten rondspoken...

Maaien ja, maar niet om het even hoe.

Een jaarlijkse maaibeurt is essentieel voor het beheer van open plekken (open ruimte in het bos, rietvelden...). Zo voorkomt men dat het woud deze specifieke biotopen stap voor stap inneemt en behoudt men een gevarieerd milieu. Het gemaaide gewas wordt afgevoerd. Anders ontstaat er een dikke strooisellaag, die tot ruderalisering van de vegetatie kan leiden:

1. de met humus verrijkte bodem trekt immers vele, meer banale soorten aan die op termijn de vegetatie, die we net proberen te beschermen, dreigen te overwoekeren;
2. de verhoging van de bodem leidt tot verdroging (ophoging tegenover de grondwaterspiegel of de afwatering in het algemeen).

Men maait evenwel nooit de volledige oppervlakte in één keer, zodat dieren zich altijd kunnen schuilhouden. Elk jaar wordt afwisselend een ander deel gemaaid.

Neen aan de invasieve soorten!

Exotische invasieve planten worden er systematisch gemaaid of verwijderd. Dat geldt voor de Japanse duizendknoop, de reuzenbalsemien en de reuzenberenklauw.

Water!

De drie vijvers herbergen een uitgebreide waterflora en vormen een kweekvijver voor tal van amfibieën. Het is dus belangrijk dat het waterniveau optimaal op peil wordt gehouden. In de vijver van de Verdrinken Kinderen leven tal van voornen, rivierbaarzen en snoeken.

Minstens om de 5 jaar worden de vijvers geledigd, schoongemaakt en het teveel aan vissen verwijderd opdat het evenwicht niet zou worden verstoord.

De oevers moeten regelmatig worden vrijgemaakt van houtopslag zodat er voldoende invallend zonlicht is voor de ontwikkeling van de oevertvegetatie. Om bodemverdichting tegen te gaan mogen de oevers niet worden betreden.

Het Rood Klooster

Net zoals het hele Zoniënwoud is de site van het Rood Klooster geklasseerd en dus beschermd, en dit sinds 1959. Dat betekende het orgelpunt van een bewogen geschiedenis. Deze begon halfweg de 14de eeuw wanneer Egide Olivier, de kluisenaar die er woonde, aan kanunnik Guillaume Daniels voorstelde om er een klein klooster te bouwen.

Onder het bewind van de Benedictijnen werd het kleine klooster al vlug een groot klooster dat een grote bloei kende. De monniken bouwden een ringmuur, legden een vijftiental vijvers, een boomgaard, een moestuin en zelfs een wijngaard aan.

Verscheidene kunstenaars en staatshoofden verbleven in deze priorij, die – met haar tuinen en vooral haar prachtige kerk in witte kalksteen – werd gerekend tot één van de meest prestigieuze van de Nederlanden. De bekende Gentse schilder Hugo van der Goes trok er zich terug.

Keizer Jozef II in 1784, en acht jaar later de plundersaars van de Franse revolutie, luidden evenwel de doodsclot over het Rood Klooster.

De kloostergemeenschappen werden ontmanteld en sommige kleine delen van de site kregen een nieuwe bestemming voor industriële, later ook recreatieve activiteiten.

Vandaag resten er nog enkele oorspronkelijke en geklasseerde gebouwen, zoals de Portierswoning, de Priorij en het Molenaarshuis. Archeologische opgravingen (1998-2004) legden de omtrekken van de verdwenen gebouwen bloot: de ziekenzaal, de brouwerij, het gastenkwartier. Er werd een meerjarenprogramma opgesteld dat de restauratie van de ringmuur, de gebouwen en de kloostertuin beoogt. Daarbij is het de bedoeling opnieuw de pracht uit het religieuze verleden tot zijn recht te laten komen, zonder de invloed van de industriële periode of de romantiek uit het oog te verliezen.

Archeologische opgravingen.

De vijvers van het Rood Klooster.

© F. Hildegi

De fuut.

© BIM / M. Gryseels

Een drijvend huis.

Wat kan men er zien?

Op de resten van een vroegere zandsteengroeve groeit een typische kalkminnende vegetatie op het zuiden gerichte bodems, uniek voor het Zoniënwood: wolfskers¹, ruig klokje, liguster en enkele uiterst zeldzame orchideeën.

Een moerassig elzenbos staat op de plaats van een oude opgevulde vijver. Het wordt door een groot aantal grachten doorkruist en ligt vol met dood hout en omgevallen bomen. Het lijkt op een oerbos, waar de mens nooit heeft ingegrepen en vormt een uitgelezen leefgebied voor een zeer gediversifieerde fauna en flora.

Ondanks de sterke degradatie van de site, stelt men er een vrij grote vogelpopulatie vast: reigers, fuut en zelfs de schuwe, maar prachtig gekleurde ijsvogel. U kan er ook de aalscholver observeren terwijl hij zijn vleugels spreidt om ze te drogen.

13 soorten vleermuizen, waarvan enkele zeer zeldzame en bedreigde soorten, werden op de site geobserveerd. Ze vinden er uitstekende jachtgebieden maar houden vooral van de rust in de alleen voor hen toegankelijke kelders, zolders en gebinten van de historische gebouwen.

De vijf overblijvende vijvers (van de oorspronkelijke vijftien) zijn belangrijke broedplaatsen voor verschillende beschermde amfibieënsoorten: bruine kikker, gewone pad, alpenwatersalamander, enz. Er leven ook heel wat vissoorten, waaronder de zeldzame bittervoorn.

Drijvende huizen vragen bescherming

De vijvers van het Rode Klooster vormen een bevoorrechte broedplaats voor bepaalde watervogels, die hun drijvende nesten vasthechten aan dode takken of bomen die in het water vielen.

Daarom laat men sommige van die omgevallen bomen en takken in het water liggen. Raak ze niet aan en haal ze vooral niet uit het water.

Naast deze bijzondere aanbeveling gelden ook hier de klassieke regels voor het Zoniënwood, en meer bepaald voor de beschermde zones: blijf op de paden, hou honden aan de leiband, pluk geen planten en laat de dieren met rust.

Onze keuze voor het beheer van het Rood Klooster

Door de overbetreding en het gebrek aan een gericht beheer, verloor de site veel van zijn waarde. Vandaag is de voornaamste uitdaging de stroom wandelaars in goede banen te leiden (vooral door het plaatsen van afsluitingen), de lichtinval te verbeteren (om een gevarieerde begroeiing van de oevers en de kalkhellingen mogelijk te maken), en de vijvers en hun oevers te onderhouden (om de groei van water- en moerasplanten te stimuleren alsook om te zorgen voor meer geschikte biotopen voor amfibieën en goede nestplaatsen voor vogels).

1. de zwarte bessen zijn zeer giftig

De Vuylbeek

© BIM / M. Gryseels

Enkel het laagste en middelste deel van deze sterk ingebedde vallei met steile hellingen wordt permanent bevoeid door een beek: daar heeft zich een vochtig biotoop ontwikkeld met een opmerkelijke diversiteit.

© BIM / M. Gryseels

© BIM / M. Gryseels

Van de oorspronkelijke zes vijvers, die men kan zien op kaarten uit de 18de eeuw, bleven er slechts twee bewaard. De andere verdwenen door drooglegging en door het aanplanten van populieren.

Door deze verdroging ging de biodiversiteit sterk achteruit omdat de zeldzame vochtige biotopen werden ingenomen door een meer banale fauna en flora.

Pluimzegge.

De Vuylbeekvallei vormt een aantrekkelijke mozaïek van vijvers, bronnen, moerassen, ruigten, grote zeggevegetaties, rietlanden, heide en beukenbossen met open plekken.

Het beheer is dan ook voornamelijk gericht op het herstel, behoud en verdere ontwikkeling van de vochtige biotopen.

Wat valt er te bekijken?

Het gebied is in de eerste plaats opmerkelijk vanuit landschappelijk oogpunt: met name de grote zeggevegetaties, maar ook de vijvers met hun rijkelijk begroeide oevers en hun helderblauwe water. Men kan er de watermunt, het moerasvergeet-mij-nietje, de grote wederik, de kattenstaart en het liesgras zien bloeien.

© BIM / O. Beck

Ook heel wat libellensoorten kiezen deze omgeving, zodat de site een gekende plaats is om hen te observeren. Naast de meer "klassieke" watervogels kan de geofende vogelliefhebber er ook de bontgekleurde ijsvogel en de kuifeend met haar witte flanken en haar zwarte kuif waarnemen.

De ijsvogel.

De bonte specht.

De kuifeend.

Onze keuze voor het beheer van de Vuylbeek

Het onderhoud van de vochtige biotopen is een werk dat nooit ophoudt maar dat bepalend is voor de biodiversiteit. Het omvat het beheer van de water- en oevervegetatie, het voorzien van nestplaatsen voor vogels, het beschermen van zones waar amfibieën zich voortplanten...

Het is in deze context dat de dijk van de "Droge Vijver" werd hersteld, waardoor de naam niet echt meer toepasselijk is.

Er werden ook kleine dammen aangelegd om het waterniveau te laten stijgen.

De populieren, die mee aan de oorzaak liggen van de verdroging, werden geëlimineerd, de afwateringen werden dichtgemaakt en een waterloop, die destijds werd afgeleid, stroomt nu opnieuw doorheen het moeras.

Daarnaast werd in 1997 een nieuwe poel gegraven met een oppervlakte van 100 m² en een diepte van 30 tot 80 cm. Dit experiment was bijzonder succesvol: heel wat nieuwe waterplanten en -dieren vestigden zich in de nieuwe poel.

Verder wordt in de Vuylbeekvallei, net als elders in het Zoniënwood, selectief gemaaid om lokaal de bosontwikkeling af te remmen en worden afsluitingen geplaatst om de exotische soorten te beschermen en beter te kunnen opvolgen. Om het huidige evenwicht van de waterplanten- en dieren te behouden worden hier geen vissen ingevoerd of gekweekt.

© BIM / S. Vanwijnsberghe

Dry borren

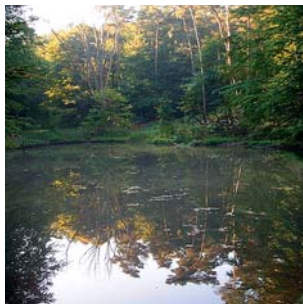
© BIM / M. Gryseels

Dit vrij kleine gebied omvat een fascinerend – vooral historisch – patrimonium, waarin men zowat de volledige geschiedenis van menselijke aanwezigheid in het Zoniënwood terugvindt.

Het kasteeltje is een restant van een vroeger jachtpaviljoen uit de 14de eeuw. Hertog Jan van Brabant liet het optrekken om de brave lieden in deze gevaarlijke streek te beschermen. Het omvatte een donjon, gotische torens en stevige vestigingsmuren. Er verbleven acht cavaleristen en een twintigtal infanteristen, die de rovers in het Zoniënwood moesten bestrijden.

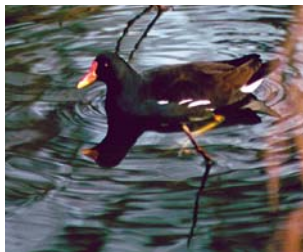
Nu nog ziet men duidelijk de sporen van de grote weg, waarlangs de postkoetsen destijds van Brussel naar Overijse reden. De beheerders waken erover dat deze in het reliëf ingebedde historische sporen niet geleidelijk verdwijnen door het wegslepen van omgehakte bomen.

Vanuit ecologisch oogpunt is het gebied opgebouwd uit twee verschillende milieus: enerzijds een vochtige zone in het vallei dal, anderzijds droge hellingen met nu eens een zure, dan weer kalkrijke bodems.

© BIM / M. Gryseels

Vijver van de Blankedelle.

© F. Hildegi

De plas.

Onze keuze voor het beheer van Dry borren

In de vochtige bodem ontspringen drie bronnen (vandaar de naam Dry Borren), er is een riviertje en een vijver. De site wordt gekenmerkt door vochtige hooilanden, onbegaanbare moerassen en natte valleibossen.

Er wordt selectief gemaaid en er worden werken uitgevoerd om het water op peil te houden. Het overstroomde moerasbos is een evenwichtige en zelfregelende omgeving, dus wordt hier niet ingegrepen.

De droge hellingen hebben nu eens een zure, dan weer kalkrijke bodems, elk met hun specifieke vegetatie: beuk, kardinaalsmuts, esdoorn, haagbeuk, viooltje, slanke sleutelbloem, bingelkruid en smeerwortel voor de kalkrijke bodems, eiken-berkenbos, veldbies en struikhei voor de meer zure bodems.

Er wordt regelmatig gekapt zodat er meer licht kan doordringen opdat de kruid- en struiklaag zich op de bodem zou kunnen ontwikkelen.

De sperwer.

Deze diversiteit in biotopen lokt heel wat verschillende vogelsoorten. In de omgeving van Dry Borren treft men onder meer de zeer zeldzame zwarte specht, de buizerd, de ijsvogel, de sperwer en de tijtjaf.

Het gevaar komt van de weg

Deze vallei heeft jammer genoeg te lijden onder het water dat afkomstig is van verschillende verkeerswegen – en vooral van de Ring. Het wordt via de vallei van de Blankedelle aangevoerd en laat een vervuild bezinsel achter, wat leidt tot degradatie. Een ernstig probleem, waarvoor voorlopig nog geen oplossing werd gevonden.

Er werd reeds gedacht aan de aanleg van stormbekkens en infrastructuur om het water af te leiden naar de riolering.

De eenbes, Paris quadrifolia (kalkrijke bodem).

Dubbelloof (zure bodem).

Regels in het woud

Komt u wandelen, lezen, fietsen, spelen in de bossen? Weet dan dat het helemaal niet zo moeilijk is uw vrije tijdsbesteding te beoefenen en tegelijk het woud te respecteren. Er is trouwens gewoon geen andere keuze indien u in de toekomst wilt blijven genieten van het bos.

Uw respect is absoluut noodzakelijk om het woud, en alles wat u er leuk aan vindt, te behouden.

Kleine afwijking, grote schade

- Verlaat de wegen en paden niet
- Maak geen lawaai
- Pluk geen wilde bloemen of paddenstoelen
- Stoor de dieren niet
- Hebt u een hond? Hou hem dan aan de leiband en altijd onder controle
- Maak geen vuur
- Begeef u niet in het bos wanneer er storm wordt aangekondigd (windsnelheden boven 100 km/u) en wees altijd waakzaam bij hevige rukwinden

© BIM / S. Vanwijlsberghe

Honden betekenen een ernstig probleem voor het Zoniënwoud: ze schrikken dieren af, jagen op konijnen, scheiden reekalveren van hun moeder, halen vossenholen leeg, beschadigen oevers...

Ze zorgen ook voor "samenlevingsproblemen" met andere gebruikers en brengen soms fietsers of ruiters ten val.

Daarom moet u uw hond absoluut aan de leiband houden. Op plaatsen waar ze wel mogen loslopen, moet u ze op elk moment perfect onder controle kunnen houden. Honden mogen in geen geval spelen in de bosvijvers.

Paarden hebben voor hen voorbehouden paden. De ruiters worden gevraagd hier niet van af te wijken.

Fietsen hebben eigen afgebakende pistes. Fietsers en mountainbikers mogen deze paden niet te verlaten, omdat ze anders de kwetsbare bodem van het woud onherroepelijk schade kunnen berokkenen (verdichting, erosie...) en de plantengroei vernietigen. Vooral mountainbikers moeten hun snelheid matigen om geen andere gebruikers in gevaar te brengen.

© BIM / D. Dusaert

De natuurreervaten, de bosreservaten en de beschermde zones

Deze bijzonder kwetsbare gebieden vereisen nog meer respect vanwege de wandelaars. Indien u hun opmerkingen negeert, kunnen zij een proces-verbaal opstellen met een boete of zelfs een aanklacht voor de rechtbank tot gevolg.

Motorvoertuigen, auto's en moto's zijn verboden in het woud, behalve op de openbare verkeerswegen die het woud doorkruisen. Er zijn ook parkings aangelegd.

Verlaats u milieuvriendelijk en opteer voor het openbaar vervoer. Dat brengt u zonder zorgen naar het woud en terug naar de stad, zonder dat u moet terugkeren naar de parking. U hoeft dus niet langer in een lus te wandelen!

Werken voor het woud

Verschillende specialisten staan in voor het beheer van het Zoniënwoud: de **bosingenieur** houdt zich bezig met alle bosbouwactiviteiten. Hij wordt hierbij bijgestaan door **technisch beambten (de boswachters)**, **bostoezichers** en **bosarbeiders**. Een **administratieve cel** ondersteunt de ingenieur en alle medewerkers op het terrein.

Biologen waken over het uitvoeren van maatregelen die nodig zijn voor het behoud en de ontwikkeling van de biodiversiteit en het natuurlijk erfgoed. Wetenschappelijke studies helpen het bos beter te begrijpen en te beheren.

Diegenen die de wandelaars het vaakst zullen ontmoeten, zijn natuurlijk de boswachters en bostoezichers.

De boswachters hebben uiteenlopende verantwoordelijkheden in verband met het bosbeheer: opvolgen en controleren van werken en aanplantingen, bosontginning, onderhoud van

uitrustingen en signalisaties, informeren en sensibiliseren van het publiek, erop toezien dat het reglement gerespecteerd wordt. Voor de beide laatste taken worden ze bijgestaan door de bostoezichers.

Vandaag behoort ook het informeren van het publiek en het sensibiliseren rond het milieubehoud tot hun takenpakket. Aarzel dus niet om hen vragen te stellen. Ze delen graag hun uitgebreide kennis van het woud met u!

Al deze personen zijn personeelsleden van het Brussels Instituut voor Milieubeheer (BIM).

Naast het BIM-personeel zijn er ook nog de medewerkers van private uitbaters van het woud: de **houthakkers** en de **uitslepers**. Zij werken met de goedkeuring en onder toezicht van het BIM, volgens bijzonder strikte vergunningen en vanzelfsprekend conform het Beheerplan en de FSC-normen.

Meer info

www.leefmilieubrusssel.be
www.leefmilieubrusssel.be/nederlands/contentu/content.asp?ref=1544
www.zonienwoud.be
www.soignes-zonien.net

Bibliografie

Dirck van der Ben, **Het Zoniënwood. Verleden, heden, toekomst**, Brussel, 1997 (256 pagina's, 450 illustraties in kleur, formaat 33x25 cm) - prijs : ongeveer 50,00 €.

Michel Maziers, **Geschiedenis van een woud aan de stadsrand: Zoniën 1822 – 1843 het kappen onder de Generale Maatschappij**, Brussel, Uitgave van de VUB, 1994. – De verschillende facetten van een korte, maar doorslaggevende periode voor de toekomst van het Zoniënwood en de omliggende gemeenten.

Het driemaandelijks tijdschrift Soignes – Zoniën van de Vrienden van het Zoniënwood 28 tot 32 geïllustreerde pagina's (geschiedenis, natuur, actualiteit, dreigingen...).

De brochures en folders van het BIM – aan te vragen via www.leefmilieubrusssel.be

Initiatie tot de ecologie in het Zoniënwood: geschiedenis en beheer, bodemkunde, geologie, fauna en flora. Een pedagogische dossier voor het secundair onderwijs, gepubliceerd door *zonnebloem* vzw.

Zicht op Zoniën – Vues sur Soignes: tweejaarlijkse nieuwsbrief over het Zoniënwood; een samenwerking tussen het Brusselse en Vlaamse Gewest.

INFO MILIEUBEHEER : 02 775 75 75

Redactiecomité en herlezing

Machteld Gryseels, Jean-Christophe Prignon, Stéphane Vanwijnsberghe, Pacale Alaimé, Marianne Desager, Erik De Schrijver, Rik De Laet, Olivier Schroonbroodt, Dominique Leclercq, Marc Nagels en Jean van der Stricht - Association protectrice des arbres en forêt de Soignes.

Copyrights van de illustraties :

Aves; ICZO; F. Hidvegi; IBGE : O. Beck, M. Coulon, D. Dusaert, M. Gryseels, Nizette, Ph. Soetens, R. Trappeniers, S. Vanwijnsberghe; Forêt wallonne asbl; M. Nagels; G. Spanoghe; Soleil Rouge : X. Claes; Vilda : Y. Adams, R. Verlindé

Redactie en Design

De Visu Digital Document Design

Verantwoordelijke uitgever

Jean-Pierre Hannequart en Eric Schamp

Wettelijk gedeponeerd

D/5762/2006/9

LEEFMILIEU BRUSSEL

BIM – BRUSSELS INSTITUUT VOOR MILIEUBEHEER